

Önsöz

Teknolojinin hızla gelişmesiyle doğrudan bağlantılı olan ekonomik, sosyal ve demografik değişiklikler, içinde bulunduğumuz zamanı geçmişten ayıracak küresel sonuçlar doğuruyor. “Olağanüstü istikrarsızlık” ve “jeopolitik” yorumculuğun giderek önem kazanması hakkında bu kadar fazla konuşmamızın nedeni de bu olabilir.

Giriş

Vladimir Putin çok dindar bir adam ve Rus Ortodoks Kilisesi'nin büyük bir destekçisi olduğunu söylüyor. Eğer öyleyse her gece yatarken duasını ettikten sonra Tanrı'ya şunu soruyor olabilir: "*Neden Ukrayna'ya biraz dağ serpiştirmedin?*"

Tanrı eğer Ukrayna'ya dağlar bahsetmiş olsaydı, Kuzey Avrupa Ovası adındaki muazzam düz arazi, Rusya'ya saldırmak isteyenler için bu kadar elverişli bir bölge olmazdı. Durum böyleyken, Putin'in hiç şansı yok: Batısındaki düzlükleri kontrol etmek için en azından çaba göstermeli. Bu prensip, büyük veya küçük her ülke için geçerli. Tüm liderler, ülkelerinin coğrafi şartlarının esiri olmuşlardır; genelde sanılandan daha az tercihleri ve daha dar manevra alanları vardır.

Üzerinde yaşadığımız topraklar bizi her zaman şekillendirdi. Savaşlar, iktidar, siyaset ve artık yerkürenin neredeyse her yerini işgal eden halkların sosyal gelişimi, coğrafyasının etkisiyle biçimlendi.

Bütüne bakıldığında, herhangi bir coğrafi unsur bir diğerinden daha önemli değildir. Dağlar çöllerden, nehirlerden ya da balta girmemiş ormanlardan daha önemli değildir. Gezegenin farklı yerlerinde, insanların yapabilecekleri ve yapamayacakları, farklı coğrafi özelliklerle etkilenir.

Coğrafyayı insan tarihi konusunda bir belirleyici faktör olarak görmek, iç karartıcı bir dünya görüşü olarak yorumlanabilir. Bu yüzden bazı entelektüel çevreler bundan hoşlanmazlar. Bu fikir, doğanın insanlardan daha güçlü olduğunu ve kendi kaderimize ancak bir yere kadar hâkim olabileceğimizi savunur. Olaylar elbette birçok diğer etmenin de sonucudur. Her mantıklı insan, modern teknolojiyle coğrafyanın demir bariyerlerinin büküldüğünü görebilir.

Amerikalılar artık Missouri'den Musul'a arada durup yakıt ikmali yapmadan uçabiliyorlar. Kendi kendilerine bir ölçüde yetebilen Uçak Gemisi Savaş Gruplarıyla birlikte bunun anlamı, artık ABD'nin dünyanın öteki tarafına erişim için müttefik edinmesinin şart olmadığıdır. Tabii eğer Diego Garcia adasında bir üs veya Bahreyn limanına kalıcı erişim edinirlerse daha fazla seçenekleri olur ama bu artık o kadar da önemli değil.

Yani hava gücü kuralları değiştirdi, tıpkı başka bir yönden internetin değiştirdiği gibi. Ama hem coğrafya hem de ülkelerin kendi coğrafyalarındaki durumları, günümüzü ve geleceğimizi anlama konusunda hâlâ çok önemli.

Irak ve Suriye'deki anlaşmazlıkların kökü, coğrafi kuralları yok sayan sömürgeci güçlere dayanıyor; Çin'in Tibet işgaliyse coğrafyaya duyulan saygının bir sonucudur. Amerika'nın küresel dış siyaseti coğrafi kurallarla şekilleniyor, hatta son süper gücün teknolojik dehası ve güç aktarımıyla, doğanın-veya Tanrı'nın- getirdiği kurallar üzerindeki etkisi de oldukça sınırlı.

Bu kurallar nelerdir? Cevabın başlangıcı, gücü korumanın zor olduğu ve liderlerin bu yüzden asırlarca sınır genişleterek durumu telafi etmeye çalıştığı topraklarda. Batısında dağlar olmayan ülkede: Rusya.

Rusya

Siz hiç kimsenin Rusya'yı işgal etmeye niyetlenmediğini düşünebilirsiniz; ama Rusların bakış açısı bu değil. Ruslar Kuzey Avrupa Ovası içi ve çevresinde otuz üç yılda bir savaşımlardır.

Ruslar 1990'lardan beri NATO'nun düzenli olarak kendilerine yaklaşmasını, Rusların katılımlarını hiç beklemediği ülkelere üye sayısını genişletmesini tedirgince izledi. 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'yı; 2004'te Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya ve Slovakya'yı; 2009'da ise Arnavutluk'u bünyesine katan NATO, Rusya'ya bu ülkelerle bağlanmama sözü vermediğini ilettiler.

Yirminci yüzyılda, Komünist Rusya öncülüğünde Sovyetler Birliği kuruldu. "Dünya İşçilerinin Birleşmesi" retoriğiyle hareket eden SSCB, aslında açık bir şekilde Rus İmparatorluğu'nun yeniden vücut bulmuş haliydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Pasifik'ten Berlin'e, Kutup Dairesi'nden Afganistan sınırına kadar yayıldı. Bu süper gücün ekonomik, siyasi ve asker: yönden tek rakibi ABD'yd.

ABD ve Çin'in iki katı, Hindistan'ın beş katı, Birleşik Karalık'ın yetmiş katı genişliğindeki Rusya, dünyanın en büyük ülkesi. Ancak, buna kıyasla küçük bir nüfusa sahip: 144 milyon yani Nijerya veya Pakistan'dan daha az. Tarımsal üretim sezonu kısıtlı ve Moskova'nın yönettiği on bir saat dilimlik alanda dağıtım konusunda sıkıntı yaşıyor.

Urallar'a kadar uzanan kısmıyla kıta sınırını belirleyen Rusya önemli bir Avrupa gücü; ancak, Kazakistan, Moğolistan, Çin ve Kuzey Kore'yle komşu olmasına ve Japonya, ABD gibi ülkelerle deniz sınırı paylaşmasına rağmen, bir Asya gücü değil.

ABD eski Başkan Yardımcısı adayı Sarah Palin, "*Aslında buradan, Alaska'dan Rusya topraklarını görebiliyorsunuz,*" dediği için alay konusu olmuştu. Medya bu sözü, "*Ben evimden Rusya'yı görebiliyorum,*" haline kadar evirip çevirmişti. Palin aslında, "*Rusya topraklarını buradan, Alaska'dan, buradaki bir adadan görebiliyorsunuz,*" demişti.

Haklıydı. Bering Boğazı'ndaki bir Rus adası, boğazdaki Little Diomedede adlı Amerikan adaşından üç buçuk kilometre uzaklıkta ve çıplak gözle görülebiliyor. Rusya'yı gerçekten de Amerika'dan görebilirsiniz.

1979'da Komünizm karşıtı Müslüman gerillalarla savaşan komünist hükümeti desteklemek için yapılan Afganistan işgali, aşırı milliyetçi Rus siyasetçi Viladimir Jirnovski'nin deyişiyle, Rus ordusunun "*postallarını Hint okyanusunun ılık sularında yıkama*" rüyasına da umut ışığı oldu ve dolayısıyla hiç sahip olmadığı bir şeye yaklaştırdı: kışın suları donmayan ve dünyanın en önemli ticaret rotalarına erişim sağlayan bir liman. Murmansk gibi kutup limanları, her yıl aylarca donmuş halde kalıyor. Pasifik Okyanusu'ndaki en büyük Rus limanı olan Vladivostok, yaklaşık dört ay boyunca buzludur ve etrafı Japon Denizi'yle çevrilidir. Bu da yalnızca ticaret hızını yavaşlatmakla kalmıyor, aynı zamanda Rus filolarının bir küresel güç olarak işlemesine de engel oluyor.

Ayrıca, Kandahar'ın büyük ovaları ve Hindukuş dağları, Afganistan'ın işgalini herkes için imkânsız kılmıştır ve bu ülkeye "*İmparatorluklar Mezarlığı*" lakabını kazandırmıştır. Afganistan işgali, "Rusların Vietnam'ı" olarak anıldı. Moskova'nın sıcak sulara inip, deniz rotalarına hâkim olma hayalleri de bir daha canlanmadı. Şu anda, belki de iki yüz yıldır olmadığı kadar uzak bir hayal!

Okyanuslara doğrudan erişim sağlayan bir sıcak su limanına sahip olmamak, Rusya'nın yumuşak karnı; bu konu aslında Kuzey Avrupa Ovası kadar stratejik öneme sahip. Doğalgaz petrol kaynakları da olmasa, Rusya aslında daha da dezavantajlı bir pozisyona sahip olabilirdi. 1725'teki vasiyetinde, Deli Petro'nun 'torunlarına Konstantinopolis ve Hindistan'a mümkün olduğunca yaklaşmalarını tavsiye etmesi de çok doğaldı: "*Buraları yönetenler,*

dünyanın gerçek hakimleri olacak. Hem Osmanlı'da hem de İran'da sürekli savaş çıkarılmalı...Basra Körfezi'ne kadar girilmeli, Hindistan'a kadar ilerlenmeli."

Kırım nüfusunun yaklaşık %60'ı "etnik Rus"; yani Kremlin zaten açık olan bir kapıyı zorladı. Putin, Kiev karşıtı gösterilere yardım sağladı ve o kadar çok çatışmaya önyak oldu ki sonunda deniz üssündeki Rus birliklerini duruma müdahale ve sokaktaki göstericileri korumak için yollamak zorunda kaldı. Ukrayna ordusunun bölgedeki güçleri, aynı anda hem halkla hem de Rus ordusuyla başa çıkabilecek kapasitede değildi, bu yüzden hemen ortalıktan çekildi. Kırım böylece, bir kez daha, defakto şekilde Rusya'ya bağlandı.

Putin'in Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duymamayı tercih ettiğini söyleyebilirsiniz. Ancak, Tanrı'nın Rusya'ya bahsettiği coğrafi şartlar düşünülünce anlaşılıyor ki; Putin aslında bu seçeneğe hiç sahip olmamıştı. "Kırım'ı kaybeden adam" olarak, ülkenin tek ılık su limanının elden gitmesinin sorumluluğunu kaldıramazdı.

Belçika'ya denk bir toprak parçasın kaybederken, kimse Ukrayna'nın yardımına koşmadı. Ukrayna ve komşuları, coğrafi bir gerçeğin farkındaydılar: NATO'da değilseniz, Moskova yakınınızda ve Washington uzağınızdadır. Ukrayna'nın durumu, Rusya için bir varoluş meselesiydi: Batı'nın aksine, Kırım'ı kaybetmeyi Moskova göze alamazdı.

AB, Rusya'ya sınırlı da olsa yaptırım uyguladı. Sınırlı olmasının nedeni, Almanya'nın da aralarında bulunduğu bazı Avrupa ülkelerinin ısınma ihtiyaçlarını Rus enerjisiyle karşılamalarıydı. Boru hatlarının başlangıç noktası Rusya'da, açma-kapama düğmesi Moskova'daydı.

Enerji, bir siyasi koz olarak, önümüzdeki yıllarda karşımıza sıklıkla çıkmaya devam edecek ve Rusya da eylemlerini meşrulaştırmak için "etnik Rus" terimini kullanmayı südürecektir.

Nükleer füzeler bir yana bırakılırsa Rusya'nın günümüzdeki en güçlü silahları ordu ve hava kuvvetleri değil, doğalgaz ve petrol. Ortalama olarak Avrupa'nın doğalgaz ve petrolünün %25'i Rusya'dan geliyor, ülkelerin Moskova'ya yakınlığı ne kadarsa onlara bağımlılığı da o kadar fazla.

Çin

Çinliler topluma Batı'dan çok daha farklı bakarlar. Batı düşüncesine bireysel haklar aşılanmıştır; Çinliler ise kolektif kazancı buna tercih ederler. Batı'nın insan hakkı olarak düşündüğü şeyler, Çin liderliği tarafından çoğunluğu tehlikeye atan teoriler olarak görülür ve halkın büyük kısmı da en azından, geniş ailenin bireyden önce geldiğini kabul eder.

Bir zamanlar bir Çin Büyükelçisini Londra'daki lüks bir Fransız restoranına götürmüştüm, Başbakan Zhou Enlai'nin Richard Nixon'ın sorusuna verdiği meşhur yanıtı tekrarlaması umuduyla: "*Fransız Devrimi'nin etkisi ne oldu?*" diye soran Nixon, Enlai'den, "*Bir şey söylemek için henüz çok erken,*" yanıtını almıştı.

Maalesef öyle olmadı ama adam bana "*insan hakları denen şeyler*"ın Çin'e nasıl bir yük olduğunu, şiddet olaylarını yaygınlaştırdığını, ölümlere yol açtığını uzun uzun anlattı; bir de şunu sordu: "*Neden anlamadığınız bir kültürde sizin değerlerinizin işe yarayacağını sanıyorsunuz?*"

Parti liderleri ve halk arasındaki anlaşma, bir kuşaktır şöyle: "*Biz sizi daha iyi hale getireceğiz, siz de bizim emirlerimize uyacaksınız.*"

Dünyanın çeşitli yerlerinde milyonlarca Çinli yaşıyor ki aralarında Afrika'da işçilik yapmak için kulübelere toplanmış olanlar da var.

Japonya veya ABD'yle ciddi bir sorun yaşamazsa, Çin için tek büyük tehlike kendisi.

Çin kendini küresel ekonominin kollarına bıraktı. Eğer biz satın almazsak, onlar da üretmezler. Onlar üretmezse çok büyük işsizlik olur. Uzun süreli ve büyük işsizlikler olursa

da Çinlilerin şehirlere doluştuğu bir çağda, isyanın boyutları şimdiye kadar görülmediği kadar büyük olur.

ABD

Eğer Lotoyu kazanmış olsanız ve kendinize yaşayacak bir ülke arasanız, bir emlakçının size göstereceği ilk yer ABD olur.

Meksika toprakları, ABD kadar verimli değil. Sınırlı olan tarım olanakları, ulaşıma uygun olmayan nehirlerle demokrasiden uzak oluşu ekleniyordu; yeni göçmenlerin toprak sahibi olma ihtimali çok azdı.

Teksas'a sızma işi de devam ederken, Washington 1823'te adını Başkan James Monroe'dan alan "Monroe Doktrini"ni uygulamaya koydu. Bu ilanla, Avrupalı güçlere artık Batı Yarımkürede toprak arayamayacakları veya kaybettikleri topraklar üzerinde artık hak iddia edemeyecekleri söylendi. Aksi takdirde sert sonuçlar olacaktı.

1830'ların ortasında, Teksas, Meksikalıları çekilmeye zorlayacak kadar beyaz nüfusa sahip olmuştu. Katolik ve Hispanik nüfus birkaç binden ibaretken, Protestanların sayısı 20.000'i buluyordu. 1835-1836'daki Teksas Devrimi'yle Meksikalılar eyaletten çıkarıldı ama savaş çok uç uca kazanıldı; sonuç öteki türlü olsaydı, Meksika ordusunun New Orleans'a kadar gelip Mississippi'nin güney ucunu kontrol etmeleri mümkün olacaktı. Bu olay, modern tarihin müthiş bıçak sırtı sonuçlarından biridir.

Tarihin içinde bulunduğumuz versiyonundaysa, Teksas, Amerika'nın parası, silahı ve fikirleriyle bağımsızlığına kavuştu. 1845'te birliğe katılan eyalet, diğerleriyle birlikte 1846-1848'deki Meksika Savaşı'nda saf tuttu; büyük mağlubiyete uğratılan güney komşularına sınırının Rio Grande'nin güney kıyısındaki kumlar olduğu kabul ettirildi.

1867'deyse Alaska Ruslardan satın alındı. Buraya o zamanlar, anlaşmayı imzalayan Dışişleri Bakanı William Seward'ın adına atıfta bulunularak "*Seward'ın çılgınlığı*" denmişti. 7,2 milyon dolar ödeme yapan bakana çok yüklenildi ve tenkit edildi.

Putin'in Rusya'sının son zamanlardaki yükselişini Amerika'nın başına dert açsa da önemli bir tehdit olabilmiş değil. Başkan Obama, 2014'te Rusya'yı "yalnızca bölgesel bir güç" olarak tarif ettiğinde, Rusları gereksizce tahrik etmiş olabilir ama haksız değildi.

Rusya'nın coğrafî hapishanesinin parmaklıkları, hâlâ yerli yerinde: küresel deniz yollarına ulaşım sağlayabilecek bir sıcak su limanı da yok, savaş zamanı Baltık ile Kuzey Denizleri veya Karadeniz ile Akdeniz aracılığıyla Atlantik'e ulaşabilecek askeri kapasiteye sahip değil.

ABD 2014'te Ukrayna'daki hükümet değişiminde kısmen rol oynamıştı. Demokrasiyi dünyaya daha da yaymak ve Ukrayna'yı Rus etkisinden uzaklaştırarak Putin'i bir nebze zayıflatmak amacındaydı. Washington, son on yıl içinde Irak ve Afganistan'la uğraşırken, Rusya'nın 'yakın yabancı' topraklarda fırsattan istifade ettiğinin farkında. Kazakistan'da kendine sağlam bir yer edinen Rusya, Gürcistan'dan ise toprak aldı.

Rusya, Amerikalılar için, artık daha çok Avrupa'yı ilgilendiren bir sorun, her ne kadar bir gözleri onların üzerinde olsa da.

Bu da Çin'i bırakıyor ve Çin yükselişte. Son on yıl içinde yazılan çoğu analiz, 21.yüzyılın ortasına doğru Çin'in ABD'yi geçerek en büyük süper güç olacağını öngörüyor.

ABD hükümeti dış politika stratejistlerinin çoğu, 21.yüzyıl tarihinin Asya'da ve Pasifik'te yazılacağına ikna olmuş durumda.

Dünya nüfusunun yarısı orada yaşıyor ve Hindistan da dahil edilirse, 2050'de küresel ekonominin yarısının burada üretilmesi bekleniyor. Yani ABD'nin bölgedeki varlığını ve niyetini belli etmek için zaman ve parasını Doğu Asya'ya kaydırđığını göreceğiz.

Otuz yıldır, ABD'nin ani veya süregelen çöküşünü tahmin etmek çok modaydı. Bu bakış açısı, şimdi de en az geçmişte olduğu kadar yanlış. Gezegenin en başarılı ülkesi, enerji konusunda kendine yeter hale gelmek üzere, ayrıca ekonomik güç bakımından rakipsizliğini sürdürüyor ve ordusunun ARGE'si için diğer tüm NATO ülkelerinin harcamasının toplamından fazlasını harcıyor. Avrupa ve Japonya gibi nüfusu yaşlanmıyor ve 2013'teki Gallup araştırmasına göre, göç düşünen insanların dörtte biri ilk hedefleri olarak ABD'yi belirlemiş. Şanghay Üniversitesi uzmanlarının dünyadaki en iyi yirmi Üniversite sıralamasında on yedi Amerikan Üniversitesi yer aldı.

Prusyalı devlet adamı Otto von Bismarck, bir asırdan uzun süre önce şu çift anlamlı sözü sarf etti: *“Tanrı sarhoşlara, çocuklara ve Amerika Birleşik Devletleri'ne özenle bakıyor.”* Bu hâlâ doğru gibi görünüyor.

Batı Avrupa

Modern dünyanın kaynağı, hangi açıdan bakılırsa bakılsın Avrupa'dır.

Kuzey Avrupa ülkeleri, uzun asırlar boyunca güneydekilerden daha zengin oldular. Güneyden daha hızlı sanayileşen kuzey, ekonomik bakımdan daha başarılı oldu. Batı Avrupa'nın merkezini kuzeydeki ülkeler oluşturduğu için, onların ticaret bağlarını sürdürmesi daha kolay oldu.

2012'de, Avrupalı mali kurtarma paketleri başladığında ve Yunanistan'ın AB'de kalması için tasarruf tedbirleri düzenlendiğinde, coğrafi ayırım kısa sürede gözler önüne serildi. Bağışçılar ve tasarruf tedbirlerini talep edenler kuzey ülkeleri, yardım alanlar ve tasarruf yapanlarsa güney ülkeleriydi. *(Ne tesadüf ki Corona salgını günlerinde de aynı senaryo işlendi. İtalya'nın yardımına tuzu kuru AB ülkeleri-başta Almanya olmak üzere-olumlu yaklaşımda bulunmadılar! Halit YILDIRIM)*

“Avrupa ailesi” fikrinde çatlaklar oluşmaya başlamış gibi duruyor ve bunun tek nedeni Brexit değil.

M.S.1000 yılı civarında ortaya çıkan Polonya'nın sürekli şekil değiştirdiğini, yok olup tekrar belirdiğini ve son halini yirminci yüzyılın sonlarında ancak aldığını görürsünüz.

Almanya ve Rusya'nın konumlarına Polonya'nın bu iki ülkeyle yasadıklarının da eklediğinizde, bu ülkeler arasında bir ittifak olması pek kolay olmuyor.

Tıpkı Fransa gibi, Polonya da AB ve NATO üyeliklerini Almanya'ya bir zorunluluk kılmak istiyor; ayrıca, Ukrayna kriziyle birlikte, Polonya'nın çok da unutulmuş sayılmayan, yüzyıllarca tekrar tekrar çektiği Rus korkusu yine yüzeye çıktı. Sovyet (Rus) imparatorluğunun sonundaki cezirden sonra neyin geleceği çok da sürpriz değil.

Britanya'yla ilişkiler, AB içinde Almanya'ya karşı bir denge ağırlığı olarak çok da pürüzlü olmadı, üstelik 1939'daki ihanete rağmen: Britanya ve Fransa, olası bir Alman işgalinde Polonya'nın yardımına koşacaklarını garanti eden bir anlaşma imzalamışlardı. Ama saldırı geldiğinde öyle olmadı: Polonya Naziler tarafından yutulurken, iki müttefik, Fransa'nın Maginot Hattı'nın ardında kaldı. Buna rağmen, Polonya'nın Birleşik Krallıkla ilişkileri şu an güçlü, her ne kadar 1989'da bağımsızlığını yeni kazanan Polonya'nın aradığı ilk müttefik ABD olmuşsa da.

Amerikalılar, Polonyalıları kollarını iki yana açarak karşıladılar ve karşılığını da aldılar: İki tarafın da aklında Ruslar vardı. 1999'da NATO'ya katılan Polonya, ittifakın sınırlarını Moskova'nın 650 km yakınına kadar getirmiş oldu. Hâlihazırda eski Varşova Paktı üyelerinden bazıları NATO'ya kazandırılmıştı. Rusya, müttefiki Sırbistan'a 1999'da NATO tarafından müdahale edilmesini çaresizce izledi. 1990'larda Batı Avrupa'ya karşılık verebilecek bir hali olmayan Yeltsin'in kaos yıllarından sonra Putin'in başa geçmesiyle ön kapıdan dışarı çıktı ve endamını sergiledi.

Henry Kissinger'a atfedilen en meşhur özlü söz, 1970'lerde bir muhabirin sorusuna verdiği cevaptır: *"Eğer Avrupa'ya telefon açmak istiyorsam... kimi ararım?"* Polonyalılar daha güncel bir soruya sahip: *"Eğer Ruslar bizi tehdit ederse, Brüksel'i mi aramalıyız yoksa Washington'u mu?"*

1990'lardaki savaşları arkalarında bırakan eski Yugoslav ülkelerinin çoğu yüzünü batıya döndü. Ancak Ortodoksluk ve Slavlık temsilciliğinin etkisiyle, Sırbistan'ın doğuyla bağları hâlâ sağlam görünüyor. 1999'da Sırbistan'ın bombalanması ve Kosova'nın bağımsızlığı konusunda Batı'yı hâlâ affetmeyen Rusya, Sırbistan'ı dil, etnik köken, din ve enerji anlaşmalarının çekim gücüyle yörüngesinde tutmaya çalışıyor.

Bismarck, sonradan çok meşhur olan sözünde, *"Balkanlardaki bir ahmak yüzünden"* büyük bir savaş çıkabileceği yorumunu yapmış ve haklı çıkmıştı. Bölge artık AB, NATO, Türkiye ve Rusya'nın söz sahibi olabilmek için karşı karşıya geldikleri, ekonomik ve diplomatik bir savaş meydanına döndü. Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Slovenya ve Romanya tercihlerini kullandılar ve NATO'ya dahil oldular.

Alman ulus devleti, yüz elli yaşından küçük olmasına rağmen, artık Avrupa'nın vazgeçilmez gücü. Ekonomik ilişkilerde rakipsiz, sessizce konuşuyor ama elinde avro şeklinde bir sopayla geziyor; kıta da onu dinliyor. Bununla birlikte, Almanya küresel konularda çok sessizce konuşuyor, bazen hiç ağzını açmıyor ve sert argümanlardan kaçıyor.

Mültecilere karşı önyargılar, Avrupa'nın son yıllarda yaşadığı gibi ekonomik durgunluklarda hep yükselir. Bu durumun etkileri, İngiliz kanalının karşı kısmında sağcı siyasi partilerin yükselişiyle net bir şekilde görüldü; milliyetçi hislerin popülerliği AB'yi yıpratmaya başladı.

İsveç'in elli yıldır ilk kez 2016'nın başında, Danimarka'dan gelen ziyaretçilerin belgelerini kontrol etmeye başlaması net bir örnek oldu. Bu, geniş Orta Doğu'dan kuzey Avrupa'ya akan büyük sayıdaki mülteci ve göçmenlere, ayrıca Kasım 2015'te Paris'te yaşanan IŞİD saldırısına doğrudan bir karşılıktı. AB'nin yirmi altı ülkesinde sınır olmadan hareket edebilmeyi sağlayan Schengen Bölgesi, fikren ağır darbeler aldı, çünkü farklı ülkeler farklı zamanlarda güvenlik bahaneleriyle sınır kontrollerini yeniden başlattılar. Bir tıkanıklık olmasından çekinen Danimarka da artık Almanya'dan gelen insanları kontrol etmeye başladı. Tüm bunların ekonomik bir bedeli var. Yolculuk yapmayı zorlaştıran bu durum, "daima yakın birlik" kalıbına hem fiziksel hem kavramsal bir saldırı.

Avrupa'nın geleneksel beyaz nüfusu grileşiyor. Nüfus tahminleri ters çevrilmiş piramitler gösteriyor: yaşlılar tepede, onlara bakacak veya vergi ödeyecek genç insanlara yetersiz sayıda aşağıda. Ancak, bu tahminler, içinde büyüdüğü dünyadaki hızlı değişimlere ayak uydurmakta zorlanan yerli Avrupa nüfusu nezdinde göçmen karşıtlığının gücünü bir nebze olsun kıramadı.

Bu demografik değişim, ulus devletlerin dış politikalarında, özellikle de Orta Doğu konusunda etkili oluyor. Örneğin Irak Savaşı ve İsrail/Filistin çatışması gibi konularda, Avrupa hükümeti en azından politika üretirken Müslüman vatandaşlarının hislerini dikkate almalılar.

Avrupa ülkelerinin karakterleri ve yerel sosyal normları da etkilendi. Kadın hakları ve kadınların örtünmesi, kutsal değerlere hakaret kanunları, ifade özgürlükleri ve diğer birçok konu, Avrupa şehirlerinde büyük sayıda Müslüman gelmesiyle tartışmaya açık hale geldi. Voltaire'in özdeyişi, *Fikirlerinize katılmasam da onları ifade edebilmeniz için canımı veririm*, bir zamanlar tartışmasız bir gerçektir. Artık, birçok insanın sırf ağzından çıkanlar *başkalarını gücendirdiği için* hayatını kaybetmesinden sonra, bu tartışma değişti. Dine hakaretin sınırı aşma ve hatta suç işleme kapsamına alınması gerektiği de çokça konuşulan bir fikir.

Daha önce Voltaire'i tamamen destekleyebilecek olan liberallerin aksine, kıtada artık görelilik taraftarlığı gölgesi var. 2015'te satirik Fransız dergisi *Charles Hebdo* çalışanlarının katledilmesi geniş kitlelerden ciddi tepkiler görmüştü; ama liberal kınamanın bazı kısımlarında 'karikatüristler de dazla ileri gitmiş olabilir' vurgusu hissediliyordu. Bu da Avrupa'nın modern çağı için yeni bir şey ve kültür savaşlarının bir parçası. Avrupa'nın siyasi kurumları aleyhindeki tutumları körükleyen de işte bu savaşlar.

NATO da Avrupa Birliği'yle aynı zamanlarda etkinliğini yitirmeye başlıyor, iki kurum da kurtarılabilir durumda ama aksi takdirde zamanla işlevsiz, gereksiz kaçacak gibi duruyorlar.

Bu noktada bağımsız ulus devletlere dönüş ve güçler dengesi içinde aranan ittifaklara dönüş olur. Almanlar bir kez daha Ruslar ve Fransızlar tarafından sıkıştırılmaktan korkar; Fransızlar kendilerinden büyük komşularından yine ürkerler ve yirminci yüzyılın başını bir daha yaşarız.

Bu senaryo, Fransızlar için bir kâbus. Almanya'nın AB'ye başarılı şekilde dahil edilmesini sağlamasından sonra, lideri olmayı beklediği ortaklıkta ikincilik rolünü aldığını anlayan Paris, çözebilecek gibi durmadığı bir sorunla karşı karşıya. Avrupa'da kararları Berlin'in aldığını sessizce kabul etmezse, birliği daha da zayıflatabilir; Alman liderliğine biat ederse de kendi gücünü yok eder.

Fransa, bağımsız bir dış politika geliştirebilecek kapasitede. Nükleer gücünün caydırıcılığı, deniz aşırı bölgeleri ve uçak gemileriyle desteklenen silahlı kuvvetleriyle dışişlerinde bağımsız davranan Fransa, elbette doğusunun güvende olduğunu ve gözlerini rahatça ufka dikebileceğini bildiği için bunu yapabiliyor.

Hem Fransa hem Almanya şu an birliği bir arada tutabilmek için çalışıyor, iki ülke birbirini doğal ortak görüyor. Ama sadece Almanya'nın B planı var: Rusya.

Afrika

Afrika kıyıları? Harika kumsallar, gerçekten aşırı güzel kumsallar ama berbat doğal limanlar. Nehirler? Büyüleyici nehirler var gerçekten ama çoğu, üzerinde herhangi bir taşımacılık yapılmasına elverişli değil çünkü her birkaç kilometrede bir şelaleye denk geliyorsunuz.

En anlaşılır yazarlardan biri olan Jared Diamond, 2005'te *National Geographic*'e yazdığı mükemmel makalede şu yorumu yaptı: "*Mahalleden ilk kaçandan beklenenin tam tersi bir örnek var burada.*" Ancak, ilk kaçanlar Sahra Çölü, Hint ve Atlantik Okyanusları ile diğer herkesten ayrıldılar. Neredeyse tüm Afrika, fikirlerin ve teknolojinin doğudan batıya, batıdan doğuya paylaşıldığı ama kuzeyden güneye akış olmayan Avrasya kıta parçasından izole halde büyüdü.

Devasa bir kıta olan Afrika, her zaman farklı bölgelere, iklimlere ve kültürlere ev sahipliği yaptı ama hepsinin ortak özelliği, birbirlerinden ve dış dünyadan kopuk olmalarıydı. Durum artık eskisi kadar vahim olmasa da miras devam ediyor.

Dünyada genellikle Afrika coğrafyası hakkında yanlış bir kanı var. Çok az insan buranın ne kadar büyük olduğunu biliyor. Bunun nedeni de çoğumuzun standart Mercator haritası kullanması. Diğer haritalar gibi, Mercator da bir küreyi düz bir yüzeyde betimliyor, yani şekilleri bozuyor. Afrika gösterildiğinden çok daha büyük ki bu da Ümit Burnu'nun etrafından dolaşılmasının aslında ne kadar büyük bir başarı olduğunu gösteriyor, ayrıca Süveyş Kanalı'nın dünya ticareti için önemini hatırlatıyor. Ümit Burnu'nun etrafından dolaşmak muazzam bir başarıydı ama bunu yapmak önemsiz olduğunda, Batı Avrupa'dan Hindistan'a ulaşan deniz yolculuğu 9500 km kısaldı.

Bir dünya haritasına bakıp Alaska'yı Kaliforniya'ya yapıştırdıktan sonra ABD'yi ters yüz ederseniz, kıta sanki birkaç girinti çıkıntı hariç Afrika kıyılarına uyumlu gibi olur. Afrika aslında ABD'den üç kat daha büyüktür.

Standart Mercator haritasına bir kez daha bakarsanız Grönland'ın Afrika'yla aynı büyüklükte olduğunu görürsünüz ama Afrika aslında Grönland'ın on dört katıdır! ABD, Grönland, Hindistan, Çin, İspanya, Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık'ı Afrika'ya sığdırabilirsiniz ve geriye Doğu Avrupa'nın çoğu kısmı için hâlâ yer kalır. Afrika'nın devasa bir kara parçası olduğunu biliyoruz ama haritalar genellikle kıtanın hakkını veremiyor.

İnsanın kökeni Afrika'dan geldiğine göre, hepimiz Afrikalıyız. Tabii, M.Ö. 8000'de Orta Doğu ve Akdeniz bölgelerine göç eden atalarımız, bir süre sonra seyahat tutkularını kaybederek yerleşik hayata geçti, tarıma başladı ve sonunda kasabalarla şehirleri oluşturarak yarışın kurallarını değiştirdi.

Ama Afrika'daki bitkilerin çok azı, hayvanların daha azı evcilleştirilebiliyordu. Toprakların çoğu orman, bataklık, çöl veya kenarları çok eğimli platolardan oluşuyordu ve bu arazilerin hiçbirisi tahıl, pirinç üretimine izin vermiyor, sığır beslemiyordu. Afrika'nın gergedanları, ceylanları, zürafaları inatla yük hayvanı olmayı reddediyorlardı.

Diamond ünlü bir metninde şöyle yazar: *"Afrika orduları eğer çiftlik zürafası eti yeseydi ve arkalarında devasa gergedanlara binmiş süvarilerle korunuyor olsaydı, Avrupa'ya girerek koyun etiyle beslenip zayıf atlara binen askerleri mahveder, bambaşka bir tarih yazarlardı."* Ama ortak hikayemizde Afrika'nın önden gidişi, kıtayı günümüzde bile geri bırakan bir şeyin gelişmesi için zaman tanıdı: sıcaklığın etkisiyle oluşan ve kalabalık yaşamın, zayıf sağlık hizmetlerinin etkisiyle yayılan sıtma, sarı humma gibi tehlikeli hastalıklar. Dünyanın diğer bölgelerinde de benzer durumla görülse de, özellikle Sahra altı Afrika'sı HIV benzeri bu hastalıklardan çok darbe aldı ve sivrisineklerin, çeçe sineklerinin çokluğu tek başına bir sorun.

Güney Afrika, Çin'in Afrika'daki en büyük ticaret ortağı. Uzun siyasi ve ekonomik geçmişleri olan iki ülke, birlikte iş yapabilmek için de iyi konumdalar.

Güney Afrika ekonomisi, kıtada Nijerya'dan sonra ikinci sırada. Ekonomi (Angola'nın üç katı), ordu ve nüfus (elli üç milyon) bakımından güneydeki en büyük güç olduğu kesin.

Bu kadar güneyde olması ve kıyı ovalarının kısa mesafelerde dağlara dönüşmesi, sivrisineklerin burada üremesine pek izin vermiyor ve Güney Afrika'yı sıtma hastalığından çekmeyen nadir Afrika ülkeleri arasına sokuyor.

Geçmişin Afrika'sına hiçbir şans verilmemişti -coğrafya ona sevilmişti- sonra da Avrupalılar gelip bugünkü sınırları büyük ölçüde kendileri tasarlamışlardı. Şimdi, patlayan nüfusu ve gelişen mega şehirleriyle, kıtanın artık güzelce bağlandığı modern ve küreselleşmiş dünyayı kucaklamaktan başka bir şansı yok. Ve bu konuda, gördüğümüz tüm sorunlara rağmen, büyük adımlar atılıyor.

Ticareti engelleyen nehirler, şimdi hidroelektrik santraller için kullanılıyor. Büyük ölçekli gıda üretimi sağlanamayan topraklardan mineral ve petrol çıkarılıyor, kârın çok azı halka kalsa da bazı ülkeler bu sayede zengin oluyor. Yine de hepsi olmasa da çoğu Afrika ülkesinde fakirlik seviyeleri düşerken sağlık ve eğitim hizmetlerinde yükseliş var. Birçok ülkede İngilizce konuşuluyor ki İngilizcenin hâkim olduğu bir küresel ekonomide, bu müthiş bir avantaj ve kıta, geçen on yılın büyük kısmında ekonomik büyüme yaşadı.

Orta Doğu

Neyin ortası? Neyin doğusu? Bölge, adını bile Avrupa'nın perspektifinden alıyor, şeklini veren de zaten bu.

Osmanlı İmparatorluğu çöküşe geçtiğinde, Britanya ve Fransa farklı bir fikre sahipti. 1916'da Britanyalı diplomat Albay Sör Mark Sykes bir yağlı kalem çıkardı ve Orta Doğu haritası üzerinde kabaca çizgiler çizdi. Şu anki İsrail'in Akdeniz kıyısındaki şehri Hayfa'dan başlayan bir çizgi, kuzeydoğudaki Kerkük'te bitiyordu. Bu, Üçlü İtilaf'ın Osmanlı Devlet'ini Büyük Savaş'ta mağlup etmesi durumunda bölgenin iki güç odağına bölünmesi için Sykes'in Fransız mevkidaşı François Georges-Picot ile yaptığı gizli anlaşmanın temelini oluşturdu. Bölgenin kuzeyi Fransız kontrolünde, güneyi Britanya hegemonyasında olacaktı.

'Sykes-Picot' terimi, yirminci yüzyılın ilk kısmında aşiret liderlerine verilen sözlerin tutulmamasını temsil eden birçok karar için kısaltma olarak kullanıldı ki bu da günümüzün huzursuzluğunu, radikalliğini bir parça açıklıyor. Ancak, bu açıklama biraz abartılabilir: Avrupalılar gelmeden önce de burası huzurlu bir bölge değildi.

Geniş anlamdaki Sykes- Picot'tan önce, Suriye, Lübnan, Ürdün, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, İsrail veya Filistin adlı devletler yoktu. Modern haritalar he ulus devletlerin sınırlarını ve isimlerini gösteriyor ama bu ülkeler çok genç ve kırılığandır.

İslam, Orta Doğu'nun baskın dini ama içinde çok farklı yorumlar barındırıyor. İslam içindeki en büyük ayrılık neredeyse dinin kendi kadar eski: Sünni ve Şii Müslümanlar arasındaki ayrılık, peygamber Muhammed'in M.S. 632'deki ölümü sonrası çıkan vesayet anlaşmazlığına dek uzanıyor.

Hem Araplar hem de dünya Müslüman nüfus arasında Sünniler yaklaşık %85'lik çoğunluğu oluşturuyor ama bazı Arap ülkelerinde oranlar pek net değil. Kelimenin kökeni 'gelenek insanları' anlamındaki 'El-Sünna'dan geliyor. Peygamberin ölümünden sonra, daha sonra Sünni olacaklar, sonraki halifenin Arap kabile gelenekleriyle belirlenmesini istediler.

Şii kelimesi ise Peygamber Muhammed'in damadı olan Ali'ye ithafen, 'Ali'nin takipçileri' anlamındaki 'Şiat-u Ali' kökünden gelir. Ali ve oğulları Hasan ile Hüseyin katledilmiş, yani Şiiilerin doğum hakları olarak gördükleri İslam topluluğunu yönetme hakkından mahrum bırakılmışlardır.

Bu durum, birçok dogmatik anlaşmazlığa ve İslam'ın iki ana dalını bölen kültürel uygulamalara yol açtı. Buradan çatışmalar, savaşlar çıktı, her ne kadar uzun süreli barış dönemleri de görüldü de.

Mezhepler arasında da bölünmeler var. Örneğin, Sünni mezhebinde büyük İslam alimlerini takip eden birçok dal var. Bunlardan biri olan, dokuzuncu yüzyıl Irak bilgini Ahmed bin Hanbel'in takipçilerinden oluşan Hanbeli geleneği çok katı. Katar'dan Suudi Arabistan'a birçok Sünni'nin benimsediği bu anlayış, cihatçıların arasında baskın olan, aşırı bağınaz Selevi düşüncesini etkiledi.

Şii mezhebinin üç ana dalı var. Bunların içinde en bilineni, On iki İmam'ın öğretilerine göre yaşayan On İkiçiler; ancak, bu mezhepte bile bölünmeler var. İsmaililer, yedinci İmam'ın soyağacına itiraz ediyorlar, Zeydiler ise beşinci İmam'a.

Ayrıca, ana akım Şiiilikten oldukça ayrı mezhepler var; hatta bunların arasındaki Alevilik ve Dürzilik, geleneksel İslami düşünceden o kadar uzak ki özellikle Sünniler, onları dinlerinin mensubu olarak görmüyorlar.

Avrupa sömürgeciliğinin mirası, Arapları ulus devletlere böldü ve kendi mezheplerine, kabilelerine göre hüküm süren liderlere teslim etti.

Irak'ın beş milyonluk Kürt nüfusu ülkenin kuzey kısmında ve kuzeydoğudaki Erbil, Süleymaniye, Duhok çevrelerinde yoğunlaşmış durumdadır. Genellikle tepeler ve dağlardan oluşan bu dev hilal, Kürtlerin sürekli olarak kültürel ve askeri saldırılara maruz kalmalarına karşın kimliklerini kaybetmemelerini sağladı. Bu saldırılardan biri de Kürt köylerine havadan kimyasal gaz bombalan atıldığı 1988 El-Enfal Operasyonu'ydu. Sekiz aşamalı operasyonda, Saddam'ın güçleri hiç kimseyi savaş esiri kabul etmedi ve önlerine çıkan on beş ila elli

yaşındaki tüm erkekleri öldürdü. 100.000 Kürt ölümüyle sonuçlanan saldırıda köylerin yüzde doksani da haritadan silindi.

Saddam Hüseyin 1990'da Kuveyt'e saldırmaya kalkıştığında, Kürtler bunu kendileri için, tarih yazma fırsatı olarak gördüler ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1920'de imzalanan Sevr Anlaşması'nda kendilerine taahhüt edilen ama asla gerçeğe kavuşmayan Kürdistan'ı kurmaya çalıştılar.

Körfez Savaşı çatışmalarının sonunda Kürtler ayaklandı; Müttefik güçler Irak güçlerinin girişine izin verilmeyen bir 'güvenli bölge' ilan etti ve bir defakto Kürdistan şekillenmeye başladı. Irak'ın 2003'te ABD tarafından işgali de şu gerçeği pekiştirdi: Bağdat artık Kürtleri yönetemeyecekti.

Uluslararası alanda tanınmış bir bağımsız ulus olmayan Kürdistan, buna rağmen, tanınan ülkelerin birçok ayrıcalığına sahip; ayrıca, bu dönemde Orta Doğuda olup bitenler de Kürdistanın ismen ve uluslararası hukuk çerçevesinde var olma ihtimalini artırıyor.

Çok sorulan sorulardan bazıları: Şekli nasıl olacak?

Suriye, Türkiye ve Irak, eğer kendi Kürt bölgeleri de yeni ülkeye katılmak isterler ve böylece Akdeniz'e erişimi olan bir Kürdistan yaratmaya çalışırlarsa, nasıl tepki verecekler?

1967'deki Altı Gün Savaşı'nda İsraililer tüm Kudüs'ün, Batı Şeria'nın ve Gazze'nin kontrolünü ele geçirdiler. 2005'te Gazze'yi terk ettiler ama yüz binlerce İsraili yerleşimci hâlâ Batı Şeria'da.

İsrail, Kudüs'ü sonsuz ve bölünmez başkenti görüyor. Yahudi dini, İbrahim'in İsmail'i üzerinde kurban etmeye hazırlandığı taşın, Yücelerin Yücesi denen Süleyman Tapınağı'nın üstünde durduğunu söylüyor. Filistinliler için Kudüs tüm İslam dünyası için derin anlamlar taşıyan bir dini sembol: Hz. Muhammed'in de aynı taşın üstünden cennete yükseldiğine inanıldığı için, burası İslam'ın en kutsal üçüncü şehri kabul ediliyor ve söz konusu taş, şu an Mescid-i Aksa ismiyle anılan mekânda bulunuyor.

İran üç tarafındaki dağlar ile dördüncü yanındaki bataklık ve su tarafından korunuyor. Moğollar 1219-1221'de bu topraklarda belirli bir yere kadar ilerleyebilmiş son yabancı güç ve o zamandan beri, saldırganlar dağları aşmaya çalışırken burada mahvoldular. 2003'teki ikinci Körfez Savaşı'nda bile, dünyanın gördüğü en büyük savaş gücüne sahip ABD, Irak'a güneyden girdikten sonra sağa dönme gafletine düşmedi, çünkü üstün ateş gücüne rağmen İran'ı işgal edemeyeceğini biliyordu. Hatta, ABD ordusunda o sıralarda şöyle yaygın söylem vardı: "*Çöller bizimdir, dağlar değil.*"

İrak, 1980'de İran savaşı çıktığında, Huzistan Eyaletini ilhak etme çabasıyla Şattülarap'ı geçmek için altı tümeni seferber etti ama bataklık ovalarını asla geçemedi. Zagros eteklerine varmak şöyle dursun. Sekiz yıl süren savaş, en az bir milyon cana mal oldu.

İran'ın dağlık arazisi, ülke içinde birbirine bağlı bir ekonomiye izin vermiyor ve kendilerine has keskin özellikleri olan sayısız azınlık grubun yapısını korumasını sağlıyor.

Tahran kimsenin İran'ı işgal etmeye kalkışmayacağını farkında ama düşman güçlerin azınlıkları kullanarak huzursuzluk çıkarabileceğini, İslam devrimini tehlikeye atabileceğini de biliyor.

İsrail başta olmak üzere birçok ülke, İran'ın nükleer sanayisini silah yapımına hazırlık için kullandığını düşünüyor; bu da bölgedeki gerilimi artırıyor. İsraililer bu ihtimalle kendilerini tehdit altında hissediyorlar.

İran'ın batısında hem Avrupalı hem Asyalı olan bir ülke var. Türkiye, Arap topraklarının sınırlarında ama Arap değil. Kendi topraklarının büyük bir kısmı büyük Orta Doğu bölgesi dahilinde olmasına rağmen, buradaki çatışmalardan kendini uzak tutmaya çalışıyor.

Türkler kuzey ve kuzeybatı komşuları tarafından hiçbir zaman samimi şekilde Avrupalı olarak görülmediler. Eğer Türkiye gerçekten Avrupalıysa, o zaman Avrupa'nın sınırları geniş Anadolu Ovası'nın uzak kısmında, yani Suriye, Irak ve İran sınırında bitiyor demektir.

Bu, çok az insanın kabul ettiği bir görüş. Eğer Türkiye Avrupa'nın bir parçası değilse, o zaman nereye dahil? Ülkenin en büyük şehri olan İstanbul, 2010 Avrupa Kültür Başkent'i idi; Eurovision Şarkı Yarışması'na ve UEFA Avrupa Şampiyonası'na da katılan Türkiye, şu anki adı Avrupa Birliği olan oluşuma 1970'lerde katılım başvurusu yaptı ama topraklarının %5'i bile Avrupa kıtasına dahil değil.

Birçok coğrafyacı, İstanbul Boğazı'nın batısında kalan Türkiye topraklarını Avrupa'nın parçası kabul ediyor, ülkenin kalanını ise (en geniş anlamıyla) Orta Doğu'ya dahil ediyor.

Türkiye'nin AB'ye kabul edilmemiş olmasının nedenlerinden biri bu. Diğer nedenler arasında, özellikle Kürtler konusunda, ülkenin insan hakları ihlal sicili ve ekonomisi var.

Türkiye'nin nüfusu 85 milyon ve Avrupa ülkeleri, yaşam standartları arasındaki farklılık yüzünden, kıtaya işçi yığmasından korkuyor.

AB'de dillendirilmemesine rağmen, bir faktör de Türkiye'nin büyük çoğunluğu (%98) Müslüman bir ülke olması olabilir. AB seküler bir organizasyon değil, gerçi Hristiyan kimliği de yok; ama birliğin kendi içindeki 'ortak değerler' konusu tartışmalı.

Türkiye'nin AB üyeliğini savunan her tezin bir antitezi var ve son on yılda, Türkiye'nin katılma ihtimali neredeyse yok oldu; bu da mevzubahis ülkenin diğer muhtemel seçenekleri değerlendirmeye başlamasına neden oldu.

1920'lerde, en azından bir adam için, tek bir tercih vardı. Bu adamın adı Mustafa Kemal'di ve o, Birinci Dünya Savaşı'ndan ününü artırarak çıkan tek Türk generaliydi. Savaşı kazanan güçler Osmanlı Devleti'ni aralarında paylaşırken, Mustafa Kemal direniş güçlerinin başına geçti ve İtilaf Devletleri tarafından sunulan şartlara karşı geldi, yeni kurulan Türkiye'nin lideri olduğunda da ülkeyi modernleştirdi ve Avrupa'nın bir parçası haline getirdi. Batı'nın medeni kanunları ve Gregoryen takvim kullanılmaya başladı; İslami kamu kurumları yasaklandı. Fes giyilmesi yasaklandı, Arap yazısının yerini Latin alfabesi aldı ve hatta, Atatürk bir de kadınlara oy kullanma hakkı tanıdı (İspanya'dan iki, Fransa'dan on beş yıl önce). 1934'te soyadı kanunu çıkarıldığında, Mustafa Kemal'e "Türklerin atası" anlamındaki 'Atatürk' soyadı verildi.

Atatürk 1938'de öldü ama onu takip eden liderler genellikle Türkiye'yi Batı Avrupa'ya yaklaştırmak için çalışmaya devam ettiler; bu gayeyi gütmeyen liderlerse, Atatürk'ün vasiyetini yerine getirmeye kararlı ordunun darbeleriyle karşı karşıya kaldılar.

Ancak, 1980'lerin sonunda, Avrupa tarafından sürekli reddedilmek ve birçok sıradan Türkün daha az dindar olmayı inatla reddetmesi, düşünölmeyecek olanı, yani Türkiye'nin belki de bir B planına ihtiyaç duyduğunu düşünen siyasetçiler kuşağını ülkeye getirdi.

Dindar biri olan Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 1989'da ülkenin başına geldi ve değişimi başlattı. Türkiye'yi Avrupa, Asya ve Orta Doğu arasındaki büyük bir köprü, üç bölgede de büyük nüfuz sahibi olabilecek bir güç olarak tekrar görebilmeleri için Türkleri cesaretlendirdi. Görevdeki Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da benzer hedeflere sahip, hatta belki daha fazlasına, ama bunlara ulaşmak için uğraşırken onun da karşısına benzer engeller çıkıyor. Bu engeller kısmen coğrafi.

Siyaseten, Arap ülkeleri Erdoğan'ın ekonomik olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden yaratmak istediğinden şüpheleniyorlar ve yakın bağlar kurmaktan kaçınıyorlar. İranlılar Türkiye'yi arka bahçelerindeki en önemli askeri ve ekonomik rakipleri olarak görüyorlar. İki ülke arasında asla sıcak olmayan ilişkiler, Suriye iç savaşında iki ülkenin farklı

güçleri desteklemesinden dolayı daha da soğudu. Türkiye'nin Mısır'daki Müslüman Kardeşler hükümetine verdiği güçlü destek, Mısır ordusunun düzenlediği ikinci darbeyle ters tepti. Kahire'yle Ankara arasındaki ilişkiler şimdi buz gibi.

Daha kötüsüyse Ankara- Moskova ilişkileri. Beş yüz yıldır araları bozuk olan Türkler ve Ruslar, önceki yüzyıldaysa birbirlerine fazla zarar vermeden yan yana yaşamayı başardılar. Ama Suriye iç savaşı bunu değiştirdi; Rusya, Beşşar Esad'ı desteklerken, Türkiye'ye Esad rejiminin devrilmesi ve yerine Sünnilerin başını çektiği bir hükümetin geçmesi için çok çalıştı. Ruslar 2015'in sonunda Suriye'ye askeri müdahalede bulduklarında işler fena karıştı. Rusya'nın SU 24 jetini vuran Türkiye, uçağın kendi hava sahasına girdiğini iddia etti. İki ülke birbirine sert sözlerle yüklendi, hatta silahların çekilebileceğine dair imalar da oldu ama iki taraf da kınamaların, ekonomik yaptırımların ötesine geçmedi. Tabii bu gerilim yalnızca Suriye ve Rus jeti yüzünden çıkmamıştı: Karadeniz, Hazar Denizi ve Türki cumhuriyetler üzerinde iki ülke de daha söz sahibi olmak istiyordu. Türkiye'nin büyümeye devam ettikçe bu ülkelerde Rusya'ya rakip olacağını iki ülke de biliyordu ve egemenlik, 'onur' gibi konularda iki tarafın da geri adam atmak gibi bir tutumu yok.

Türk yetkililer, İsrail'le kavga ederek İslami yönden prim yaptıklarında, İsrail'in Kıbrıs ve Yunanistan'la ortak operasyon ile ülke kıyılarının hemen yakınındaki petrol sahalarının kullanımı konusunda üçlü enerji ittifakı yapacağını öğrendiler. Mısır hükümetinin Türkiye'ye hoş gözle bakmaması da Kahire'nin bu yeni enerji kaynağının önemli müşterilerinden biri olabileceğini gösteriyor.

İsrail enerjisinden aslında çok faydalanabilecek Türkiye, bu ihtiyaçları için büyük oranda, eski düşmanı Rusya'ya bağımlı ve ayrıca AB ülkelerine enerji taşınması için yeni boru hatları konusunda Rusya'yla istişare halinde.

Türkiye ve İsrail arasındaki yeni soğuk savaşla panikleyen Amerikalılar, bu iki müttefiklerini tekrar bir araya getirmeye uğraşiyor. ABD bu iki ülke arasında daha iyi bir ilişki olmasını istiyor, çünkü bu, NATO'nun Akdeniz'de güçlenmesi için gerekli.

NATO için Türkiye kilit bir ülke, çünkü Karadeniz'den hangi gemilerin Ege ve dolayısıyla Akdeniz'e inebileceğine İstanbul Boğazı'na sahip olan bu ülke karar veriyor. Yaklaşık bir buçuk kilometreye kadar daralabilen bu boğaz kapatılırsa, Rusya'nın Karadeniz Filosu'nun sıcak denizlere inmesi mümkün olmaz.

Türkiye genellikle büyük bir deniz gücü olarak düşünülmez ama üç denize kıyısı olan bu ülke, buralardaki kontrolüyle her zaman dikkat edilmesi gereken bir aktör ve ayrıca, Avrupa'yı Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya ülkeleriyle bağlayan bir ticaret köprüsü.

Türkiye, akış bazen çok zararlı olabilse de tarih yazılırken önemli aktörlerden biri olmaya kararlı. Ancak, kısa ila orta vadede bu pek olası değil. Birkaç yıl öncesine dek, Türkiye de tıpkı İsrail gibi, Orta Doğu ülkelerinin demokrasiyle yönetilebileceğine kanıt olarak gösteriliyordu. Ancak, süregelen Kürt sorunu, bazı ufak Hristiyan topluluklarının yaşadığı zorluklar ve Suriye hükümetine karşı savaşan İslamcı gruplara verilen destekler, bu yoruma büyük darbeler vurdu. 2016'daki başarısız darbe girişimi, Erdoğan hükümetinin tüm muhalefet üzerinde baskı kurmasının önünü açtı. O tarihten beri 50.000'den fazla kişi tutuklandı ve yaklaşık 150.000 kişi işini kaybetti.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Yahudiler, ırk ve cinsiyet eşitliği konularındaki yorumları, Türkiye'nin giderek daha da İslamlaşmasıyla birlikte ele alındığında, endişeleri daha da artırıyor. Ancak, Arap ülkelerinin çoğuyla kıyaslandığında, Türkiye çok daha gelişmiş bir ülke ve bir demokrasi olarak tanımlanabilir halde. Erdoğan Atatürk'ün yaptıklarının bir kısmını yıkıyor olabilir ama Türklerin Atası'nın torunları, Arapların Orta Doğu'sundaki herkesten daha özgürce yaşıyor.

Hindistan & Pakistan

Pakistan, diktatörlük geçmişi olan, Müslüman bir ülke ve vatandaşlarının sadakati devletten çok kültürel bölgelerine.

Pakistan, ayrılık öncesi hükümetinin kontrol ettiği finansal rezervlerin yalnızca %17'sini aldı. Bir tarım ülkesi oldu, gelişime harcayacak parası yoktu, batısında kırılğan bir sınır vardı ve birçok şekilde ayrılmıştı.

Pakistan ismi bize üç bölüm hakkında ipuçları veriyor: Farsça kökenli *pak*, temiz ve duru demek; Urdu dilindeyse *stan* ülke anlamında. Yani temiz ülke anlamında ama aynı zamanda bir kısaltma. P Pencap, A Afganya. (Afgan sınırı yakınında Peştun bölgesi), K Keşmir, S Sindh, T ise Belucistan'daki gibi 'tan' kelimesini temsil ediyor.

Bu beş ayrı bölgenin her biri aynı dillere sahipti ve birlikte oluşturdukları devlet, millet kimliği kazanmadı. Pakistan birlik hissi yaratmak için çok çalışıyor ama bir Pencaplının Belucluyla veya bir Sindh'in bir Pestunluyla evlendiği çok az görülür.

Pencaplılar nüfusun %60'ını oluşturuyor, Sindh %14, Peştunlular %13,5 ve Beluclular %4,5. Hem ülkenin Hristiyan ve Hindu azınlıklarına karşı gösterilen tahammülsüzlük hem de çoğunluk olan Sünnilerle azınlık olan Şiiler arasındaki gerginlik hiç eksik olmuyor. Pakistan, içinde birçok millet barındıran bir ülke.

Resmi dil, 1947'de Hindistan'dan kaçan ve genellikle Pencap'a yerleşen Müslümanların anadili olan Urdu. Ama ülkenin diğer bölgelerine bu dil o kadar sevimli gelmiyor. Keşmir ise Pakistan ve Hindistan arasında kalmış bir bölge ve çoğu Keşmirlinin bağımsızlık istemesine rağmen, Hindistan ve Pakistan'ın üzerinde anlaşığı nadir konulardan biri de Keşmir'e bu hakkı tanımamak.

İslam, kriket, istihbarat servisleri, ordu ve Hint korkusu, Pakistan'ı bir arada tutan faktörler. Ancak bunların hiçbiri, ayrılıkçı duygular güçlendiğinde ülkenin bölünmesini engellemeyecek.

Afganistan'daki ABD/NATO operasyonu ve Pakistan'ın sınır ötesi operasyonları, El-Kaide'nin Arap, Çeçen ve diğer yabancı savaşçılarını dünyanın dört bir yanına gönderdi; liderleri ise yakalanıp öldürüldü. Ama Taliban'ın kaçabilecek bir yeri yoktu -onlar Afgan ve Pakistanlılardan oluşuyorlardı-, kendilerinden teknolojik olarak ileri Amerikalılarla Avrupalılara söyledikleri doğrudu: "*Kol saatleri sizde olabilir ama zaman bizde.*" Üzerlerine nasıl mermiler atılırsa atılsın, yabancıların gidişini gözleyeceklerdi ve bunu yaparken Pakistan'ın içindeki unsurlardan yardım da alacaklardı.

Birkaç yıl içinde manzara netleşti: Taliban mağlup edilememişti, geldikleri yer olan Peştun halkının içine geri karışmışlardı ve artık istedikleri zamanda, istedikleri yerde tekrar ortaya çıkıyorlardı.

Kore & Japonya

25 milyon nüfusuyla, Kuzey Kore fakir bir ülke ve ahlaki açıdan yozlaşmış, iflas etmiş bir komünist monarşi tarafından yönetiliyor; Çin'in bu ülkeye verdiği desteğin bir sebebi de Yalu Nehri'nden kuzeye mülteci akmasının önüne geçebilmek.

Güney Kore'deki askerlerini çekerse bunun Kuzey Kore'yi cesaretlendirebileceğini düşünen ABD, burada 30.000'e yakın asker tutuyor. Güney Kore de kendi refahını riske atmayı pek istemediği için, kuzeyle yeniden birleşme konusunda çok yavaş adımlar atıyor.

Kuzey Kore güçlü deli rolünü etkili biçimde oynuyor. Ülkenin dış siyaseti, genellikle Çin hariç herkesten şüphe duymak üzerine ve hatta, *Observatory of Economic Complexity* adlı uluslararası ticaret veri tabanı web sitesine göre, Kuzey Kore ithalatının %84,12'sini, ihracatının %84,48'ini karşılayan Pekin bile tam güvenilir sayılmıyor. Aleyhinde

birleşilmesini önlemek için, Kuzey Kore tüm dış güçleri birbirine düşürmek için çok çaba harcıyor.

Kuzey Kore yönetimi, tutsak ettiği halkına, çok güçlü, cömert ve harika bir devlet olduğunu, çok zor şartlarda ve dışarıdan gelen tüm müdahalelere rağmen ayakta kaldığını söylüyor ve kendine Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (KDHC) diyor. *Juche* adlı özgün siyasi ideolojide aşırı milliyetçilik, komünizm ve ulusun kendi kendine yeterliliği temel alınıyor.

Ama gerçekte, KDHC dünyanın en az demokratik ülkesi: Halk için yönetilmiyor ve bir cumhuriyet değil; tek aile ve tek parti tarafından yönetilen bir saltanat. Ayrıca diktatorya testinin tüm şartlarını da yerine getiriyor: keyfi tutuklamalar, işkenceler, göstermelik duruşmalar, çalışma kampları, sansür, terör, yozlaşma ve yirmi birinci yüzyılda başka örneği görülmemeyen daha bir sürü dehşet unsuru. Uydu görüntüleri ve tanık ifadelerine göre, ülkede en az 150.000 siyasi mahkûm, devasa çalışma ve 'yeniden eğitim' kamplarında tutuluyor. Kuzey Kore, dünyanın vicdanında bir leke ve burada yaşanan korkulardan çok az insanın haberi var.

Pynogyang'da büyükelçilik yapmış birinden şunu duydum: *"Sanki bir camının arkasından, öteyi görebilmek için camı hafifçe aralamaya çalışıyorsun ama tutabileceğin bir yeri yok!"*

Yirminci yüzyılda Japonlar Kore'ye geri döndüler, 1910'da tüm ülkeyi işgal ettiler ve daha sonra kültürünü yok etmeye kalkıştılar. Korece yasaklandı, Kore tarihi de müfredattan çıkarıldı; Şinto tapınaklarında ibadet zorunlu kılındı. Çok uzun yıllar süren bu baskı, günümüzde bile Japonya'yla Kore ülkesi arasındaki ilişkiyi etkiliyor.

Japonya'nın 1945'te mağlup edilmesiyle, Kore 38. Paralelden ikiye bölündü. Kuzey kısmı, başta Sovyetler, sonraysa Çin tarafından denetlenen komünist rejime bırakıldı; güneyde Kore Cumhuriyeti adlı, Amerikan yanlısı bir diktatörlük kuruldu. Bunlar, Soğuk Savaşın en başında yaşanıyordu, yani iki kutbun dünyadaki etkilerini artırabilmek adına her toprak parçası için mücadele ettiği, diğerine tek başına var olma şansı tanımayı reddettiği dönemde.

Sovyetler 1948'de birliklerini Kuzey Kore'den çektiler; 1949'da Amerikalılar onları takip ettiler. Haziran 1950'de, fazla cesaretlenen Kuzey Kore ordusu, Amerika'nın Soğuk Savaş jeopolitik stratejini fena halde küçümseyerek 38. Paraleli geçti, yarımadaı aynı komünist yönetim altında birleştirmeye çalıştı. Neredeyse güney kıyısına kadar ilerleyen komünist ordu, Washington'da alarm zillerini çaldırdı.

Kuzey Kore liderliği ve arkasındaki Çin, yalnızca askerî açıdan bakıldığında ABD'nin Kuzey Kore'ye ihtiyaç duymadığı tahmininde haklılardı; anlayamadıkları şeyse, Amerikalılar eğer müttefikleri Güney Kore'yi savunmazlarsa dünyadaki diğer müttefiklerinin güvenini kaybedeceklerinin farkındaydılar.

Eylül 1950'de, arkasında bir Birleşmiş Milletler gücüyle birlikte, ABD Kore'ye girdi, Kuzeyli birlikleri tekrar 38. Paralelin arkasına attı, daha da ilerleyip Yalu Nehri'ne ve Çin sınırına kadar geldi.

Artık karar verme zamanı Pekin'deydi. Yarımada ABD güçlerini barındırmak başka şeydi, bu süper gücün 38. Paralelin üstüne çıkmış ve Çin'i vurma kabiliyetine erişmiş hale gelmesiye bambaşka bir olguya yol açabilirdi. Çin birlikleri Yalu'ya gönderildi otuz altı ay süren, her taraftan bir sürü can kaybına yol açan çatışmalardan sonra, günümüz sınırı üzerinde anlaşıldı ateşkes imzalandı. Ama bu bir anlaşma değildi. 38. Paralelde kaldılar ve hâlâ oradalar.

Yarımadanın pek de karmaşık olmayan coğrafyası, Kuzey ile Güney arasındaki sınırın ne kadar yapay olduğunu da hatırlatıyor.

JAPONYA Tarihi, Kore tarihinden çok farklı ve bunun en büyük nedeni de coğrafya. Japonlar bir ada ırkı ve 127 milyonluk nüfuslarının çoğu, Japon Denizi'nin karşısındaki Kore ve Rusya'ya bakan dört büyük adada yaşıyor, kalan 6,848 küçük adadaysa azınlıklar var.

Doğu Çin Denizi'nin öte yanındaki Çinliler yaklaşık 800 km uzakta. Rusya'nın toprakları aslında daha yakın ama Rus güçleri genellikle buradan çok uzakta çünkü Ohotsk Denizi'nin karşısındaki bu toprakların şartları çok ağır, nüfusu da çok az.

1300'lü yıllarda, Moğollar Çin, Mançurya ve Kore'yi aldıktan sonra Japonya'yı da işgal etmeye çalıştılar. İlk denemelerinde yenildiler ve ikincisinde, filoları bir fırtınayla dağıldı. Kore Boğazı'ndaki denizler, Japonların 'Kutsal Rüzgâr' anlamında *kamikaze* dedikleri bir fırtınaya kapılmışlardı.

Yani batı ve kuzeybatıdan gelen tehditler sınırlıydı, güneydoğu ve doğudaysa Pasifik'ten başka bir şey yoktu. Bu son bakış açısı, Japonların kendilerine neden 'Güneşten Gelen' anlamında *Nippon* dediklerini açıklıyor: Doğuya baktıklarında ufukla aralarında hiçbir şey yoktu ve her sabah ufuktan doğan şey güneşti. Ara sıra Kore'yi işgal etme çabaları haricinde, Japonlar genellikle kendi hallerinde durdular, ta ki modern dünya kapılarına gelene dek. Başta geri çevirdikleri modern dünyayı daha sonra dışarı çıktıklarında tanıdılar.

Adaların ne zaman Japonya'nın eline geçtiği hakkında farklı fikirler var ama M.S. 617'de bizim Japonya olarak bildiğimiz yerden Çin İmparatoru'na gönderilen ünlü bir mektupta, Japon asilzadelerinden biri şöyle yazmış: "*Burada güneşin üzerinde doğduğu ülkede, imparator kimliğimle, güneşin üzerinde battığı ülkeye bir mektup gönderiyorum. Sağlığınız yerinde mi?*" Tarihi kayıtlar, Çin İmparatoru'nun bu küstahlığı hoş görmediğini gösteriyor. Çin İmparatorluğu'nun büyüklüğünün yanında, Japon adalarının birliği bile o kadar sağlam değildi ve bu durum on altıncı yüzyıla kadar değişmeyecekti.

Japon adalarının toplam yüzölçümü, iki Kore'nin birleşiminden veya Almanya'dan daha büyük. Ancak, toprakların dörtte üçü insan yaşamına uygun değil, özellikle de dağlık alanlar ve yalnızca %13'lük kısım ziraata uygun.

Bu da Japonların birbirlerine yakın yerlerde, kıyı ovalarında, iç kısımlarda ve aşamalı olarak pirinç yetiştirebildikleri tepelerde yaşamaya mecbur kılıyor.

Japonya dağları sayesinde su sorunu çekmiyor ama düz toprak sahibi olmayışı, nehirlerinin taşımacılığa ve ticarete uygun olmamasına neden oluyor, üstelik bu nehirlerin çok azı bir diğeriyle kesiyor.

İşte bu şartlar, Japonları denizciliğe itti. Sayısız adaların kıyılarında avcılık ve ticaret yaptılar. Kore'ye baskınlar düzenlediler ve uzun yüzyıllar süren tecridin ardından tüm bölgeyi kontrol etmek için harekete geçtiler.

Yirminci yüzyılın başında, Japonya dünyanın en büyük üçüncü donanmasına ve büyük bir sanayi gücüne sahipti. 1905'te Rusları hem karada hem denizde süren bir savaşta mağlup ettiler.

Sanayileşebilmiş bir ülke olabilmek için gerekli doğal kaynakların yalnızca küçük bir kısmı Japonya'da vardı: sınırlı ve kalitesiz kömür, çok az petrol, yetersiz derecede doğalgaz ve birçok metalden yoksunluk. Bu durum yüz yıl önce nasıldıysa şimdi de aynı; Japonlar ancak yabancı ülkelerde doğalgaz yatakları keşfediyorlar ve denizlerdeki kıymetli metal rezervlerini değerlendiriyorlar.

Latin Amerika

Latin Amerika ülkelerinin ortak yanlarından biri, dillerinin Latin kökenli olması. Neredeyse hepsi İspanyolca konuşuyor; iki istisna Brezilya'da Fransızca, Fransız Guyana'sında da haliyle Fransızca hâkim.

Tüm Meksikalılar, 1846-1848 savaşından önce Teksas, Kaliforniya, New Mexico ve Arizona eyaletlerinden Meksika'ya bağlı olduklarını bilirler. Bu savaş Meksika topraklarının yarısını ABD'ye verdi. Ancak, bu toprakları geri almak için ciddi bir siyasi hareketlenme mevcut değil; iki ülke arasında herhangi bir sınır sorunu da yok.

Meksika'nın dış maceralara atılmadan önce zaten yeterince uğraştığı iç sorunu var ve bunlardan belki de en önemlisi, Amerikalıların doymak bilmeyen uyuşturucu ihtiyacının tedarik edilmesindeki payı.

Bir ulus devletin içinden, iki okyanusu birbirine bağlayan bir kanal açma fikri (Nikaragua Büyük Kanal Projesi), Çin'in Latin Amerika'ya giderek ilgisinin ve yatırımının bir işaretiydi

Çinlileri Afrika'da önemli aktörler olarak görmeye alıştık ama yirmi yıldır Rio Grande'nin güneyinde de ağır ağır ilerliyorlar.

İnşaat projelerine yaptıkları yatırımın yanı sıra, Latin Amerika hükümetlerine dev mali yardımlarda bulunuyorlar; özellikle de Arjantin, Venezuela ve Ekvator'a. Karşılık olarak Çin de Birleşmiş Milletler'de bölgesel taleplerine destek istiyor, Tayvan meselesi de dahil olmak üzere.

Pekin aynı zamanda alım da yapıyor. Latin Amerika ülkeleri ABD tarafından teker teker ele alınıyor; ABD ikili ticaret anlaşmalarını, AB'yle yapılanlar gibi bölgesel anlaşmalara tercih ediyor. Çinliler de aynı şeyi yapıyorlar ama en azından bir alternatif sunuyorlar, böylece bölgenin ABD'ye Pazar olarak bağımlılığını düşürüyorlar.

Örneğin, Çin artık Brezilya'nın birinci ticari ortağı, ABD değil ve birçok Latin Amerika ülkesinde bu durum tekrarlanabilir.

Latin Amerika ülkeleri ABD'ye doğal bir yakınlık duymuyorlar. İlişkiler, Amerika'nın 1823 Monroe Doktrini'nde belirtilen başlangıç pozisyonuyla belirlendi. Avrupalı sömürgecileri bölgeden uzaklaştıran bu doktrin, Latin Amerika'nın ABD'nin arka bahçesi ve etki alanı olduğunu neredeyse bu kadar sade bir dille ilan ediyordu. O zamandan beri burada olup biteni Amerika şekillendiriyor ve birçok Latin Amerika ülkesi, bu durumun kendilerine faydalı olduğunu düşünmüyor.

Monroe Doktrini'nden seksen yıl sonra, doktrinin yeni bir versiyonu geldi. 1904'te Theodore Roosevelt şöyle konuştu: "*Batı Yarımküre'de, Monroe Doktrini'ne bağlılık gereğince ABD gönülsüzce de olsa bir uluslararası polis gücü gibi davranmak zorunda kalabilir,*" Yani, gerek gördüğünde, ABD burada istediği yere askeri müdahalede bulunabilir.

Kuzey-güney arasındaki tarihi ve ekonomik ilişkilerdeki soğuma, Çinlilerin bölgeye gelmesine neden oldu ve kapılar hemen açıldı. Pekin artık Uruguay, Kolombiya, Şili, Meksika ve Peru'ya silah satıyor veya bağışlıyor, ayrıca bu ülkelerle askeri takaslar yapıyor. Venezuela'yla da askeri bağlar kurmaya çalışıyor ve bu bağların Bolivarcı devrim çöktüğünde de kalıcı olmasını umuyor.

Kuzey Kutup Bölgesi

Buzcular geldiklerinde, tüm kuvvetleriyle gelecekler. Bu güç kimde var? Ruslarda. Bölgede onlar kadar güçlü varlık gösteren veya koşulların sertliğine hazır başka bir ülke yok. Diğer tüm ülkeler çok arkadaşlar; ABD ise onlara yetişmeye bile çalışmıyor sanki. Amerika, giderek ısınmaya başlayan Kuzey Kutup Bölgesi'nde toprağı olmasına rağmen burayla ilgilenmeyen bir aktör.

Küresel ısınmanın etkileri bu bölgede giderek daha fazla görülmeye başlıyor: Buz eriyor ve bölgeye daha kolay erişilmesini sağlıyor; bir yandan da enerji kaynakları ile onları çıkarmak için geliştirilen teknoloji ortaya çıkıyor. Tüm bunlar bölge ülkelerini dünyanın en zorlu koşullarının artı ve eksileri hakkında düşünmeye itti. Bu ülkelerden birçoğu, bölge hakkında birbirleriyle kesişen hak taleplerinde bulunuyor, her ne kadar bu konuyu bastırmaya niyetli görünmediyseler de. Ama şimdi işler değişti. İddia edilecek çok hak, üzerinde tartışılacak çok konu var.

Bölgenin kısa adı olan Arktik, Yunanca *artikos*'tan geliyor: "ayının yanında". Son iki yıldızı Kuzey Yıldızı'nı işaret eden Büyük Ayı Takımyıldızı'na atıfta bulunulmuş.

Kuzey Buz Denizi veya diğerk adıyla Arktik Okyanusu dört milyon km²'lik bir alan kaplıyor, yani neredeyse Rusya kadar ve ABD'nin bir buçuk katı. Okyanus yatağındaki kıta sahanlıkları, oransal olarak diğerk tüm okyanuslardan daha çok alan kaplıyor; bu da egemenlik konulan üzerinde anlaşılmasını çok zor kılan nedenlerden biri.

Kuzey Kutup Bölgesi'nde Kanada, Finlandiya, Grönland, İzlanda, Norveç, Rusya, İsveç ve ABD (Alaska)'nın da kara parçaları var. Burası aşırı uçların yeri: Yaz mevsimlerinde bazı bölgeler 26 °C'ye kadar çıkıyor ama kışın uzun periyotlar boyunca -45 °C'nin altına iniyor.

Ancak eriyecek buzların etkileri yalnızca Kuzey Kutup Bölgesi'nde görülmeyecek: Maldivler, Bangladeş ve Hollanda gibi ülkeler de buzların erimesi ve deniz seviyelerinin yükselmesiyle sel riski altında. Bu yan etkiler, Arktik'in neden bölgesel değil küresel bir konu olduğunu vurguluyor.

Bazı iklim değışiklik tahmin modelleri, Arktik'in bu yüzyıl sonunda yazın buzsuz kalacağını söylüyor; bunun daha çabuk olacağını öngörenler de var.

Kargo gemileri Kuzeybatı Geçidi'nden her yıl yazın birkaç haftasında yolculuk yapabiliyor ve böylece Avrupa-Çin süresi en az bir hafta kısalıyor. Yanında buz kırıcı olmayan ilk kargo gemisi 2014'te geçiş yaptı. *Nuavik* adlı bu gemi, Kanada'dan Çin'e 23.000 ton nikel madeni taşıdı. Kutup rotası %40 kısaldı ve Panama Kanalı'ndan daha derin sular kullanılmış oldu. Bu da gemilerin daha fazla yük taşımalarını sağladı, onları binlerce dolarlık yakıt masrafından kurtardı, sera gazı emisyonunu 1.300 ton düşürdü. 2040'ta bu rotanın her yıl iki ay boyunca açık olması, Arktik'teki ticaret bağlantılarını dönüştürmesi bekleniyor. Bu durum, Süveyş ve Panama kanallarının gelirlerini bile etkileyecektir.

Sonuç

Coğrafya her zaman bir çeşit hapishane olmuştur. Ülkelerin kimliklerini ve potansiyellerini belirleyen şartlar, birçok dünya liderinin aşmak istediğı engelleri barındırıyor.

Yirmi birinci yüzyıl devam ederken, tarihimizdeki belirleyici rol oynayan coğrafi faktörler geleceğimiz hakkında da büyük söz sahibi olacak: Bir yüzyıl sonra, Rusya ovanın ötesine hâlâ kaygılı gözlerle bakacak. Himalayalar, Hindistan ve Çin'in arasında durmaya devam edecek; iki ülke arasında sonunda çatışma çıkabilir ama böyle olursa bile, savaşın şartlarını belirleyen faktör coğrafya olacak; Dev orduların dağları aşması için *-veya bu imkânsız olursa ve iki ülke de nükleer yöntem yerine kozlarını denizde paylaşmak isterlerse-* büyük teknolojik gelişimlere ihtiyaç duyulacak. Florida, Meksika Körfezi'ne giriş-çıkışları kontrol etmeye devam edecek. Önemli olan burayı kimin kontrol ettiği değil, Körfez'in konumu. Pek mümkün olmayan, uç bir senaryo da şöyle: Çoğunluğu Hispanik olan ve ABD'den ayrılan bir Florida'nın Küba ve Meksika'yla ittifak yaptığını düşünün. Bu, bölgenin önemini değil, Körfez'in kontrol dinamiklerini değıştirir.

Coğrafya elbette tüm olayların akışını kontrol etmiyor.

Büyük fikirler ve büyük liderler de tarihin akışında büyük rol sahibi oluyor. Ama hepsi, coğrafyanın sınırları içinde kalıyor. Bangladeş'in liderleri, Bengal Koyu'nu su basmasını engellemeyi hayal edebilirler ama ülkenin %80'inin düz arazide yaşadığını ve taşınamayacağını da biliyorlar.

İskandinav ve İngiliz lider, Kral Knud *on birinci yüzyılda deniz dalgalarına çekilmelerini emrederken*, dalkavuklarına işte bu mesajı vermişti: Doğa-veya Tanrı- her insana üstündür.

Bangladeş'te yapılabilecek tek şey, doğanın gerçeklerine karşılık vermek: daha fazla bent inşası ve küresel ısınma yüzünden ne kadar su yükseleceğine dair bilgisayar modellemesinin abartıldığı umudu.

İklim değişikliği gibi yeni coğrafi gerçekler, yeni fırsatlar ve zorluklar doğuruyor. Küresel ısınma, toplu göçlere neden olabilir. Maldivler ve diğer birçok ada, gerçekten de dalgalar altında kalacaksa, bu yalnızca oradan kaçanları değil, aynı zamanda iltica edilmek istenen ülkeleri de etkileyecek. Bangladeş'teki sel eğer çok şiddetli olursa, ülkenin ve 160 milyonluk halkın geleceği meçhul olacak; bu fakir ülkenin tamamen sular altında kalma ihtimali de var. Sahel'in hemen altındaki topraklar ölleşmeye devam ederse, Darfur ve Sudan'dakilere benzer savaşlar yoğunlaşacak ve yayılacak. Bu savaşların bir nedeni de çölün kuzeye yaklaşması sonucu, göçebelerin güneydeki Fur halkına sığınması.

Su savaşları da başka bir potansiyel sorun. Orta Doğu önümüzdeki yıllarda istikrarlı demokrasilere ev sahipliği yapsa bile, kaynağı Türkiye'de olan ve daha sonra Fırat'a dökülen Murat Nehri'nin suları büyük ölçüde yok olduğunda, Türkiye'nin kendi hayat kaynağını korumak için inşa edeceği barajlar yüzünden su akışı kesilen Suriye ve Irak'la aralarında savaş çıkması ihtimaller dahilinde.

1961'de stratosferin en üst tabakasını delen yirmi yedi yaşındaki Sovyet kozmonot Yuri Gagarin, *Vostok 1* adlı gemiyle uzaya ıktı. Ne yazık ki; Gagarin'le aynı vatanın insanı olan Kalasnikof'un ismine daha çok insan aşına.

Yuri Gagarin, Buzz Aldrin ve diğerleri, yani sınırları aşıp dünyayı kendi hayallerinin de ötesinde değiştirenler, aslında Marko Polo ve Kristof Kolomb'un torunları. Mesele, sonucun daha iyi veya daha kötü olması değil; bu insanlar, doğal zenginlikleri için halkların yarışacağı yeni fırsatlar ve yeni alanlar yarattılar, Bunun için birkaç kuşak geçmesi gerekecek ama uzaya da bayraklar dikeceğiz, orada da topraklar 'fethedeceğiz' haklar iddia edeceğiz ve evrenin önümüze koyduğu engelleri aşacağız.

An itibariyle, uzayda aktif 1.100 civarı uydumuz var, 2.000 civarıysa pasif. Ruslar ve Amerikalılar toplam 2.400 uydu gönderdiler, 100 tane Japonlardan, bir o kadar da Çin'den geldi, diğer ülkelerden de az da olsa katkı yapanlar mevcut. Bu uyduların altında uzay istasyonları var ve insanlar artık buralarda yaşıyor, dünyanın çekim gücünün dışında yani devamlı olarak çalışıyorlar.

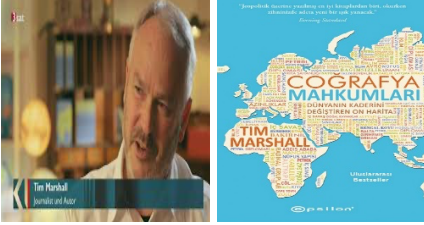
Uzaydaki çabalarımızın insanlığı kolektif, dayanışma içinde bir geleceğe götürdüğünü düşünmek çok cazip. Ama bunun gerçekleşmesinden önce, uzayda üstünlük için rekabeti yaşayacağız.

Uydular orada yalnızca televizyon yayınları veya hava durumu tahminleri için bulunmuyorlar: ülkeler hakkında casusluk yapılması, kim nereye yanında neyle gidiyor diye bakılması da yaygın amaçlar arasında. Ek olarak Amerika ve Çin lazer teknolojisi geliştirme aşamasındalar ki bu teknoloji silah olarak kullanılabilir. Ayrıca iki ülke de uzayda işleyebilecek bir füze sistemi yaratma ve ötekinin sistemini bozma hedefinde. Teknolojik bakımdan ilerlemiş ülkelerin çoğu, artık uzayda savaşma ihtimallerine karşı hazırlanmaya çalışıyorlar.

Yıldızlara uzandığımızda, önümüze öyle engeller çıkacak ki belki de birlikte hareket etmeden başarılı olamayacağız Evrende Rus, Amerikalı, Çinli olarak değil, insanlığın temsilcileri olarak gezmek zorunda olacağız. Ama, yerçekiminin prangalarını kırmış olsak da, hâlâ kendi zihinlerimizin içine hapsolmuş, 'öteki' dediğimizden duyduğumuz şüphelerle ve dolayısıyla kaynakların kullanımı için duyduğumuz ilkel rekabet dürtümüzle kuşatılmış durumdayız. Hâlâ çok yolumuz var...

Kaynakça

Coğrafya Mahkûmları - *Prisoners of Geography*
Tim MARSHALL
Çeviri: Mert DOĞRUER
Epsilon Yayınevi-4. Baskı: Eylül 2019/287 sayfa

Timothy John Marshall: İngiliz gazeteci, yazar ve yayıncıdır ve dış haberler ve uluslararası diplomasideki gelişmeleri analiziyle bilinir. Marshall, BBC, Sky News ve LBC'de konuk sunum yapanların dünya etkinliklerine konuk yorumcudur.